

II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
THE HERO OF PLEVNA GAZI OSMAN PAŞA AND HIS PERIOD

BİLDİRİLER

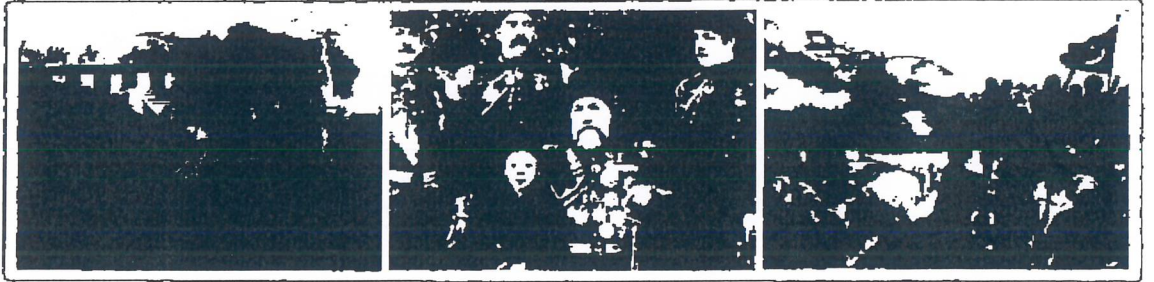
PROCEEDINGS

TOKAT
2017

II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA
VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
5-7 NİSAN 2017

BİLDİRİLER

THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON
THE HERO OF PLEVNA GAZI OSMAN PAŞA AND HIS PERIOD
5-7 APRIL 2017, TOKAT

PROCEEDINGS

Handwritten signature

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
(5-7 NİSAN 2017/TOKAT)**

BİLDİRİLER

**THE SECOND INTERNATIONAL SYMPOSIUM
ON THE HERO OF PLEVNA:
GHAZI OSMAN PASHA AND HIS PERIOD
(APRIL 5-7, 2017/TOKAT)**

SYMPOSIUM PROCEEDINGS

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
II МЕЖДУНАРОДНОГО СИМПОЗИУМА
«ГЕРОЙ ПЛЕВНЫ ГАЗИ ОСМАН ПАША И ЕГО ВРЕМЯ»
(5-7 апреля 2017, г. ТОКАТ)**

Yayına Hazırlayanlar

**Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK
Dr. Murat HANİLÇE
Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN
Dr. Kemal İBRAHİMZADE**

TOKAT-2017

Eser Adı

**GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
(5-7 NİSAN 2017/TOKAT)**

BİLDİRİLER

Yayına Hazırlayanlar

Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Dr. Murat HANİLÇE

Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

Dr. Kemal İBRAHİMZADE

Haberleşme Adresi

Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Taşlıçiftlik Kampüsü, TOKAT

Baskı Yeri

CAN OFSET BASIM YAYINCILIK

Gazi Osman Paşa Bulvarı 19. Sokak 2/A – Merkez/TOKAT

Telefon: 0 356 214 46 70

Aralık 2017

Kapak Tasarımı

M. Edip ASLAN

ISBN: 978-975-7328-70-4

Tokat Valiliği Tokat İl Özel İdaresi tarafından bastırılmıştır.

© Her hakkı saklıdır. Bu kitapta yayımlanan konuşmalar ve bildirimlerdeki görüş ve düşünceler sahiplerinin kişisel görüşleri olup, hiçbir şekilde Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nin görüşlerini yansıtmaz. Kitapta yer alan yazıların dil ve bilim sorumluluğu yazara aittir.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
II. ULUSLARARASI PLEVNE KAHRAMANI
GAZİ OSMAN PAŞA VE DÖNEMİ SEMPOZYUMU
(5-7 NİSAN 2017/TOKAT)

**ONUR KURULU/
HONORARY BOARD**

Cevdet Can (Tokat Valisi)
Eyüp Eroğlu (Tokat Belediye Başkanı)
Prof. Dr. Mustafa Şahin (Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Mahmut Ak (İstanbul Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Mahmut Özer (Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Erhan Afyoncu (Milli Savunma Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Halil İbrahim Zeybek (Gümüşhane Üniversitesi Rektörü)
Prof. Dr. Refik Turan (Türk Tarih Kurumu Başkanı)

**YÜRÜTME KURULU/
ORGANISATION BOARD**

Prof. Dr. Mustafa Çolak(Başkan/Chair)
Prof. Dr. Mücahit Eğri
Prof. Dr. Ali Kasap
Prof. Dr. Hanifi Vural
Prof. Dr. Ali Açikel
Prof. Dr. Eren Yürüdü

Assoc. Prof. Dr. İsmet Türkmen
Asst. Prof. Dr. Kemal İbrahimzade
Asst. Prof. Dr. İbrahim Aykun
Ekrem Anaç
Levent Yazıcı
Mustafa Bandırmalı

**DANIŐMA KURULU/
ADVISORY BOARD**

Prof. Dr. Bayram Kodaman
Prof. Dr. Besim zcan
Prof. Dr. Cemalettin TaŐkiran
Prof. Dr. Cevdet Yakupođlu
Prof. Dr. Erhan Afyoncu
Prof. Dr. Feroz A. K. Yasemee
Prof. Dr. Galina Grebenschikova
Prof. Dr. Hasan Babacan
Prof. Dr. Mehmet Ali Beyhan
Prof. Dr. Mehmet Ali nal
Prof. Dr. Memed Aliyev
Prof. Dr. Metin Hlugu
Prof. Dr. Musa Qasımlı
Prof. Dr. Olcabay Karatayev
Prof. Dr. Osman Köse
Prof. Dr. Recep Karacakaya
Prof. Dr. Songül olak
Prof. Dr. Taha Niyazi Karaca
Prof. Dr. M. Serhat Yılmaz
Assoc. Prof. Dr. Alpaslan Demir

Assoc. Prof. Dr. Cavid Qasimov
Assoc. Prof. Dr. Mehmet Mercan
Assoc. Prof. Dr. Namık Musali
Assoc. Prof. Dr. V. Vitalievich Poznahirev
Assoc. Prof. Dr. Pınar lgen
Assoc. Prof. Dr. Yahya YeŐilyurt
Asst. Prof. Dr. Amiran T. Urushadze
Asst. Prof. Dr. Baha ztun
Asst. Prof. Dr. Cengiz Buyar
Asst. Prof. Dr. Hakan YaŐar
Asst. Prof. Dr. Hatice Uyanık
Asst. Prof. Dr. Irina Zakharova
Asst. Prof. Dr. Murat Hanile
Asst. Prof. Dr. Murat Serdar
Asst. Prof. Dr. Murat Tekin
Asst. Prof. Dr. Necati avdar
Asst. Prof. Dr. Samettin BaŐol
Asst. Prof. Dr. Yunus Emre Tekinsoy
Dr. İrina Gusach

**SEMPOZYUM SEKRETARYASI/
SYMPOSIUM SECRETARY**

Asst. Prof. Dr. Murat Hanile

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

SUNUŞ	1
SEMPOZYUM AÇILIŞ KONUŞMALAR	4
Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı	6
Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN Gaziosmanpaşa Üniversitesi Rektörü	8
Prof. Dr. Mahmut AK İstanbul Üniversitesi Rektörü	10
Av. Eyüp EROĞLU Tokat Belediye Başkanı	12
Prof. Dr. Celil GÖÇER Tokat Milletvekili.....	16
Kadim DURMAZ Tokat Milletvekili	18
Cevdet CAN Tokat Valisi.....	20
SEMPOZYUM AÇILIŞ BİLDİRİLERİ	22
Plevne ve Gazi Osman Paşa'yı Anlamak	24
Prof. Dr. Hasan BABACAN Capture of Plevna in the Memoirs of Participations and Russian Military Correspondents	32
Prof. Dr. Galina GREBENSHCHIKOVA	
SEMPOZYUMDA SUNULAN BİLDİRİLER	36
Rus Popüler Kültüründe Plevne Muharebesi ve Gazi Osman Paşa İmgesi	38
Prof. Dr. Keziban ACAR KAPLAN II. A dülhamid Devri Eğitim Politikası'nın Taşraya Yansıması Tokat Sancağı Örneği	54
Prof. Dr. Ali AÇIKEL Von Der Goltz Paşa ve Plevne Müdafaası'nın Askeri Açından Tahlili	102
Yrd. Doç. Dr. Erol AKCAN Dostoyevski'nin Günlüğünde Milliyetçilik, Osmanlı-Rus İlişkisi ve 93 Harbine İlişkin Değerlendirmeleri -	112
Yrd. Doç.Dr.Yakup AKYÜZ	

Gazi Osman Paşa ve Plevne Müdafaası'nın İçerde ve Dışarda Uyandırdığı Akisler -	126
Prof. Dr.Hasan BABACAN/Doç.Dr.Ahmet YÜKSEL	
Bir Savaş, Bir Kahraman: Gazi Osmanpaşa ve 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının Rus Literatüründeki Yankıları	138
Yrd.Doç.Dr.Cengiz BUYAR	
Alman Gazetelerinde Plevne'de Bir Komutan: General Totleben.....	160
Prof. Dr. Songül ÇOLAK	
93 Harbi ve Gazi Osman Paşa'nın Plevne Savunması'nın Teo-Politik ve Teo-Stratejik Arkaplanı Üzerine Çözümlenmeler -	170
Prof. Dr. Bayram DALKILIÇ	
Amerikan Basınında Plevne Savaşı	176
Prof. Dr. Sabit DUMAN	
Bir Ecnebi Gazetecinin Gazi Osman Paşa ve Plevne'ye Dair Notları	186
Prof. Dr. Muhittin ELİAÇIK	
93 Harbi'nde Osmanlı Ordusunda Zeybek ve Aşiret Gönüllüleri	192
Yrd. Doç. Dr. Recep Murat GEÇİKLİ	
Gazi Osman Paşa ve Plevne Konulu Çalışmalar Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi	202
Yrd. Doç.Dr.Murat HANİLÇE / Doç. Öğr. Metin AYDAR	
Gazi Osman Paşa'nın Hastalığı ve Ölümü -	220
Prof.Dr.Recep KARACAKAYA	
93 Harbi'nde Osmanlı Ordusuna Yönelik Bazı Eleştiriler	228
Dr. Erol KARCI	
Yabancı Gözüyle Gazi Osman Paşa Dönemi (Plevne Müdafaası)	248
Dr.Günay KAZIMOVA	
Burnaby'nin 93 Harbi'nin Hemen Öncesinde Gazi Osman Paşa'nın Doğduğu Kent Tokat'a Dair İzlenimleri -	258
Dr. Ayşegül KUŞ	
Osmanlı Rus Savaşı'nda Gazi Osman Paşa ve Birinci Meşrutiyet Meclisindeki Tartışmalar -	276
Doç. Dr. Ahmet OĞUZ	
1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Plevne'ye Yardım Götürme Çabaları ve Mirliva Ethem Paşa -	284
Doç. Dr. Adem ÖLMEZ	
Tarihiyle Destanlaşan Plevne Türküleri -	298
Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL	

II. Abdülhamid Döneminde Mormon Misyonerlerin Anadolu Coğrafyasında Koloni Kurma Mücadeleleri -	314
Yrd. Doç. Dr. Celal ÖNEY	
19. Yüzyıl Popüler Alman Resim Albümlerinde Gazi Osman Paşa'nın Alımlanması	330
Prof. Dr. Ali Osman ÖZTÜRK	
Gazi Osman Pasha and His Army in Russian Captivity in 1877-1878 (According to Documents of the Russian Archives and Published Sources)	
Assoc. Prof. Vitaliy POZNAHIREV	346
XX. Asır Başlarında Başkurdistan'daki Türk Esirler ve Türkiye'deki Başkurt Talebeleri - Dr. Ahat SALİHOV	358
Ahmed Saib'e Göre Plevne'nin Sükûtu: İzmihlal ve Perişanlık	
Dr. Yunus Emre TEKİNSOY	370
İsmail Fâzıl Paşa'nın 1292-1293 Osmanlı-Karadağ Seferine Dair Değerlendirmesi	
Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN	386
93 Harbi Felaketi Sonrası Gelişmeler: Silahlanma Yarışında Osmanlı Devleti	408
Yrd. Doç. Dr. Zekeriya TÜRKMEN	
XIX. Yüzyılın Rus Tarihşinasiğinde 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi) ve Plevne Müdafaası -	432
Dr. Vidadi UMUDLU	
Fransız Basınında Gazi Osman Paşa -	444
Dr. Fatma Uygur	
Plevne Muharebeleri Ve Plevne Savunması Adlı Fransızca Kitaba İlişkin Notlar..	460
DR. F.Rezzan ÜNALP/ Dr. Levent ÜNAL	
Turkish Tarih Inscriptions from Vidin and other Fortresses in the National Library of Russia,.....	494
St. Petersburg - Olga VASILEVA	
İslama Göre Gazilik Müessesesi ve Gazi Osman Paşa	502
Mehmet Faik YILMAZ	
Mirliva Sadık Paşa (1813-1892)	518
Prof. Dr. Mehmet Serhat YILMAZ	
Scenes of Russian-Turkish War of 1877-1878 in Watercolors of the Artist E. K. Makarov	532
Irina M. ZAKHAROVA	
DEĞERLENDİRME VE KAPANIŞ OTURUMU	544
SEMPOZYUM FOTOĞRAFLARI.	554

- Shaw, Stanford, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye I*, (çev.) Mehmet Harmancı, İstanbul: Ümit Matbaası, 1982.
- Tavkul, Ufuk, *Kafkasya Gerçeği*, İstanbul: Selenge Yayınları, 2015.
- Tekin, Murat, "Hititler Döneminde Tokat ve Çevresi", *Tokat Sempozyumu Bildiriler (01-03 2012)*, C.I, Tokat 2012, ss.287-311.
- Texier, Charles, *Küçük Asya*, (çev.) Ali Suat, C.III, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, 2002.
- Turan, Ömer, "Amerikan Misyonerlerinden E. Smith ve H.G.O .Dwigh'e Göre 1830-1831 Yıllarında Ermeniler", *'Ermeni Soykırımı' İddiaları-Yanlış Hesap Talât ve 'Tehcir'den dönünce*, (der.) Mustafa Çalık, Ankara, 2006, ss.191-230.
- Van Lennep, H. J., *Travels in the Little-known Parts of Asia Minor*, London 1870.
- Yaman, T. Mümtaz, "Osmanlı İmparatorluğu Mülki İdaresinde Avrupalılaşma Hakkında", *İdare Mecmuası*, II, 5, 1940, ss. 110-121.
- Yavi, Ersal, *Tokat (Komana)*, İstanbul: Güzel Sanatlar Matbaası, 1986.
- Yediyıldız, Bahaeddin, "Plevne Kahramanı Gazi Osman Paşa", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C.I, S.I, 1983, ss.53-60.

Osmanlı Rus Savaşı'nda Gazi Osman Paşa ve Birinci Meşrutiyet Meclisindeki Tartışmalar

Doç. Dr. Ahmet OĞUZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Öz

Osmanlı Devleti Fransız ihtilalinin getirdiği mikro milliyetçilik akımlarıyla uzun süreli olarak yıkılışına değin uğraşmıştır. İçeride bu yıkıcı hareketlerle uğraşırken bunları destekleyen dış güçler de aynı mücadele içinde olmuştur. Özellikle Ruslar Balkanlarda ilerlemenin ve Osmanlı Devletinin iç işlerine karışmanın yolunu da böylece bulmuştur. Paris Anlaşmasının bir maddesi olarak kabul edilen Islahat Fermanı Ruslara zaten bu imkânı da sağlamıştır. Balkanlarda Sırp, Bulgar, Hırvat ve diğer Gayrimüslimlerle sürekli yaşanan iç çatışmalar 1875 tarihinde bir kez daha uluslar arası boyuta taşınmıştır. Bu iç çatışmaları ve dış müdahaleleri önlemek amacıyla Yeni Osmanlılar ve dönemin etkin devlet adamı olarak Mithat Paşa, uzun süredir ilan etmek istedikleri Kanun-ı Esasi'yi ilan etmek için bu durumun fırsat olduğunu düşünmüştü. Anılan aydınlara göre eğer Devlet-i Âli, anayasalı bir yönetime sahip olursa içeride milliyetçi ayaklanmalar olmayacak, dolayısıyla da dış müdahalelerin önü alınacaktı. Tam bu sırada ilan edilen Kanun-ı Esasi'yle İstanbul'da toplanan konferans etkisiz hale getirilecekti. Yeni Osmanlılar ve Meşrutiyet isteyen devlet adamları, Kanun-ı Esasi'yi genç Sultan Abdülhamid'e ilan ettirdi ancak dış müdahaleler yine de engellenememişti. Ruslar büyük devletlerin isteklerini yerine getirmeyen Osmanlı Devletine savaş ilan etmek suretiyle güya Gayrimüslimlerin haklarını zorla almaya çalışacaktı. Bu ortamda ilan edilen anayasa ve onun amir hükmünce açılan Meclis-i Mebusan Müslim ve Gayrimüslim seçilen mebuslarla çalışmalarına başlamıştır. İki dönem halinde çalışan bu ilk meclis, birinci döneminde Rusya'nın savaş ilanı ile karşı karşıya kalmıştır. Plevne'de Gazi Osman Paşa'nın yürüttüğü savunma mebuslarca takdirle karşılanmıştır. Ancak meclisin ikinci döneminde savaşın bozguna dönüşmesi, Balkanlardan gelen göç baskısı ve saraydan cepheye müdahalelerin olduğu dedikoduları mebusların yönetimi şiddetli eleştirilerine sebep olmuştur. Anılan sempozyumda; Meclis-i Mebusan'da savaşın seyrinin nasıl takip edildiği, mebusların yaptıkları tartışmalar arşiv belgeleri ve zabıt ceridelerine yansıdığı şekliyle aktarılması planlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: II. Abdülhamit, Gazi Osman Paşa, Osmanlı –Rus Savaşı, Meclis-i Mebusan

Gazi Osman Paşa in Ottoman Russian War and First Measuring Council Discussions Concerning The Subject

Assoc. Prof. Ahmet OĞUZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli University

Abstract

The Ottoman Empire has been engaged in micro-nationalism for a long time, brought by the French Revolution. The state has struggled with this devastating idea both inside and outside. Especially Russians have been involved in the internal affairs of the Ottoman State in the Balkans. The Russians were involved in the internal affairs of the Ottoman State through the Paris Treaty. Islahat Fermanı gave this opportunity. Serbian, Bulgarian, Croatian and other non-Muslims in the Balkans fought against the Ottoman state. These wars had moved to international dimension in 1875. For the new Ottomans and Mithat Pasha this was a good opportunity to announce the Constitution. If it had a constitutional government, there would be no nationalist uprisings and foreign interventions would be taken. By Constitution the Istanbul Conference would be neutralized. Although the Constitution was proclaimed, foreign intervention could not be prevented anyway. The Russians wanted to force the rights of non-Muslims by declaring war on the Ottoman State. Parliament has been opened under the Constitution. There are Muslim and non-Muslim sects in the parliament. The Assembly has worked in two terms. In the first period, the Assembly faced the declaration of war of Russia. The defense of Gazi Osman Pasha in Plevne was appreciated. However, in the second period of the parliament, the war turned into a corruption. The immigration pressures from the Balkans and the interventions in the palace have led to fierce criticism. In the symposium, how the war has been followed in the Assembly and will be discussed in the discussion of their deputies. This work will be written based on archive documents and parliamentary records.

Keywords: II. Abdülhamid, Gazi Osman Pasha, Ottoman-Russian War, Ottoman Parliament

Giriş

Osmanlı Devleti'nin Rusya ile tek başına girdiği en son ve en büyük savaş olan 93 yani 1877-1878 Harbi Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarına rastlamaktadır. Aynı zamanda bu tarih Türk idare tarihinde ilk defa anayasalı bir dönemin ilk günlerini de içermektedir. Anayasanın amir hükmünce açılan Meclis-i Mebusan Rus savaşının başladığı sıralarda faaliyetlerine başlamıştır. Çoğunlukla taşradan gelerek ülkenin sorunlarını merkezde görerek diğer vilayetlerin mebuslarıyla tartışma imkânı bulan bu mebuslar, devletin işleyişini gördükleri gibi hükümetin işlerine de doğrudan müdahale fırsatı bulmuşlardır. Tüm Osmanlı vatandaşlarını temsilen İstanbul'a gelerek meclise dahil olan mebuslar, mecliste her türlü meseleyi görüşmüşler, savaş ilanı gibi memleketin hayati bir meselesini de bütün boyutlarıyla ele almışlardır.

19 Nisan'da Rusya harp ilan ettiği zaman meclis yirmi birinci birleşiminde 25 Nisan 1877 Çarşamba günü Rusya'nın harp ilan edişini müzakere etmiştir. Müslim ve gayri

Müslim mebuslar ayrı ayrı söz alarak Rusya ve savaş aleyhinde konuşmalar yapmışlardır. Müslüman mebuslardan daha ateşli olmak üzere gayri Müslim mebuslar görüşlerini bildirmiştir. Kafkaslardan Doğu Anadolu'ya doğru saldıran Ruslara karşı burada nüfuslarının çoğunluğu yaşayan ve Ermenileri temsilen meclise gelen Ermeni mebuslar, savaş ve Rusya aleyhine Osmanlı devletinin yanında olduklarını bildiren şiddetli konuşmalar yapmışlardır. Ermeniler başka olmak üzere tüm gayri Müslim mebuslar Osmanlı birliğine sadık olduklarını ve bu birlik içinde kalmak istediklerini kuvvetle dile getirmişlerdir. Osmanlılık ruhuna uygun olarak yaşamak istediklerini Avrupa kamuoyuna duyurmak isteklerini de belirtmek üzere Osmanlı Devletinde huzurlu ve mutlu bir şekilde yaşadıklarını ve devletle beraber olduklarını ortak fikir olarak söylemişlerdir. Bu konuşmalarla beraber meclis de savaşın takibi başlamıştır. Savaşın gündemiyle ilgili her ne varsa meclis gündeminde ele alınmıştır.

Meclis-i Mebusan savaşın başında Serdar-ı Ekrem Abdi Paşa'ya, Tuna orduları komutanı Ahmet Eyüp Paşa'ya ve dördüncü ordu komutanı Ahmet Muhtar Paşa'ya ayrıca da Batum ordu müşiri Hasan Paşa'ya meclis adına meclis reisi Ahmet Vefik Paşa tarafından meclisin desteğinin iletildiği ve başarı dileyen bir telgraf gönderilmiştir.¹ Bu telgraftan da anlaşıldığı üzere meclis savaşın akışıyla doğrudan ilgileceğini belirtmek de istemiştir. Meclisin ilk döneminde savaşın gidişatı bir felakete dönüşmediği için cephe ve komutanlarının münferit durumlarından ziyade savaşın genel seyri ve yapılması gereken maddi ve manevi destek meclis gündeminde müzakere edilmiştir.

Meclisin ilk dönemi 28 Haziran 1877 tarihinde son bulmuştur. Henüz bu tarihte savaş Ruslarla dengeli bir şekilde götürüldüğünden meclisin savaşın gidişatına yönelik sert eleştirileri ve bireysel sorgulamalar ikinci dönemde başlamıştır.

Meclis-i Mebusan'ın İkinci Dönemi ve Rus Savaşı

Meclis-i Mebusan'ın 3 Ocak 1878 tarihli oturumunda padişahın meclisi açış konuşmasına verilecek cevap tartışılmıştır. Bu tartışmalar devam ederken cephelerin asker ihtiyacının tartışıldığı bir oturumda Cezayir mebusu Kıbrıslı Zafiraki Efendi, gayri Müslim Osmanlı tebaasının askere gidip gitmesi konusunu tartışma gündemine getirmiştir. Müslim ve gayri Müslim mebuslar bu konudaki ortak kararlarında "eşitlik ve Osmanlılık" prensibi gereği her Osmanlı vatandaşının askeri gitmesi gerektiği yönünde olmuştur. Fakat maliyenin ihtiyaçları ve gayri Müslim tebaanın henüz cepheye gitmeye hazır olmaması bahane gösterilerek gayri Müslimlerin bedelli askerlik yapmalarının daha doğru olacağı kanaatine varılmıştır.² Bu konuşmalarla beraber mecliste cephelerle ilgili görüşmelerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Aynı oturumda Suriye mebusu Halil Gaanem Efendi, önceki oturumlarda Plevne düştükten sonra³ Plevne kahramanı Gazi Osman Paşa'nın ailesine meclis adına bir ziyarete gidilmesi kararının verildiğini hatırlatmıştır. Bu karara istinaden Paşa hazretlerinin evinin ziyaret edilmesiyle beraber bir de kendilerine telgraf gönderilmesinin uygun olacağını dile getirmiştir. Aydın mebusu Hacı Ahmet Efendi ailesine ziyaretin aileyi üzeceği kanaatini dile getirdiğinden

¹ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt I, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1939, s.182.

² Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1954, s.67.

³ Plevne 10 Aralık 1877 tarihide Ruslara teslim edilmiştir.

meclis ortak kararlar, Avrupa'da yani Saint Petersburg'da olan Paşa'ya güzel hissiyatı ifade eden bir telgraf çekilmesini kararlaştırmıştır.⁴ Halil Gaanem Efendi'nin mecliste gayri Müslimlerin askere alınmaları konusunun tartışıldığı bir oturumun ardından konuyu meclis gündemine getirmesi anlamlıdır. Balkanlar'da Bulgarların Rus yanlısı bir siyaset izlemeleri ve Kafkaslarda Ermenilerin Ruslarla işbirliği iddiaları ve Ermeni patriğinin Ermenileri kışkırtan mektuplarının yakalanması böyle bir ihtiyacı doğurmuş olabilir. Mecliste gayri Müslim mebusların savaş ve askerlik konusuna daha müspet yaklaşımlarına yol açmış olabilir. Patriğin Erzurum'a Ermenilerin ifsadına yol açacak mektubun bulunması buna delil olabilir. Ermeni patriğinin hem Gemerek'de ve hem de Erzurum'da Ermeni mekteplerine gönderilen ve zararlı içerikleri olan mektuplarının yakalanmasıdır.⁵ Bu ve benzer olayların da gayri Müslim mebusların tavırlarında etkili olmuş olabilir. İşin daha ilginç tarafı Ermeni patriği bir taraftan Doğu Anadolu'ya oralar halkını karıştıracak mektuplar gönderirken, diğer taraftan da Ermeni ve Rum patriklerinin Sultan II. Abdülhamit'i ziyaret ederek Gazi Osman Paşa'nın ailesine yardımda bulunma arzularını dile getirmiştir.⁶ Ermenilerin Doğu Anadolu bölgesiyle ilgili planları ortadayken Gazi Osman Paşa'nın ailesine yardım etme istekleri Müslüman kamuoyuna mesaj verme, sükûneti sağlama isteğinin ön plana çıkarılmaya çalışılması dikkate değerdir.

Osmanlı Rus savaşının seyriyle Meclis-i Mebusan ilgilendiği gibi Osmanlı aydını da ilgilenmiştir. Yeni Osmanlılar'ın tabii önderi durumunda olan Namık Kemal, mecliste tanıdıkları mebuslar vasıtasıyla meclis gündemini takip etmiştir. Hatta tanıdıkları vasıtasıyla da mecliste görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır. Osmanlı Rus savaşıyla ilgili olarak da Namık Kemal önceden de tanıştığı dava arkadaşı olan Aydın mebusu Menekşelizade Emin Efendi vasıtasıyla mecliste Rus savaşıyla ilgili görüşlerini açıklamıştır. Menekşelizade Emin Efendi Meclis-i Mebusan kapatıldıktan sonra tutuklanan, hakkında mahkeme kurulan ve sürgün edilen mebuslardan birisi olup meclisin çalışmalarında etkili isimlerden birisi olmuştur.⁷ 3 Ocak 1878 tarihinde meclis kürsüsünden Emin Efendi tarafından okunan özetle ifade edilen aşağıdaki metnin Namık Kemal'e ait olduğu iddia edilmektedir. Hakkı Tarık Us'un dipnot olarak verdiği bilgilere göre Menekşelizade'nin okuduğu metin ince kâğıt üzerine ince yazıyla yazılmış ve Namık Kemal'in damadı Âyan reisi Menemenli zade Rif'at Bey tarafından Vakit yazarı Asım Us'a verilmiştir. Metin, Meclis açılmadan birkaç ve mecliste okunmasından bir ay önce hazırlanmıştır. Savaşın seyrini ve yapılan hatalar sıralanmaktadır. Düşmanın Tuna ve Erzurum vilayetlerini bitirdiğini, Plevne'nin sukutundan sonra Sofya'ya ve Şıpk'a'ya dayandığını Hersekliler'in İşkodra ve Varna tarafında yapmadıkları kalmadı demektedir. Padişaha meclisi açtığı ve konuşma hürriyeti getirdiği için teşekkür edilmektedir. Doğu Anadolu'da ve Balkanlar'da savaşın başında ve devamında birçok hatalar yapıldığı sıralandıktan sonra komuta heyetinin yetersiz olduğu, asker ve cephane miktarları hakkında da yeterli bilgiye sahip olmadıkları ifade etmiştir. Gazi Osman Paşa'ya niçin

⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1954, s.69.

⁵ MF. MKT., 50/4, 14 Temmuz 1877; MF. MKT., 50/93, 6 Ağustos 1877.

⁶ HR. SYS., 2941/39, 28 Ağustos 1877.

⁷ İ..DH., 778/ 63276, 29 Kasım 1878.

gerekli yardımın yapılmadığı ve kendi hallerine terk edildiği sorgulanmaktadır.⁸ Bu bilgilerin yukarıda ifade edildiği gibi Karal'ın verdiği bilgilerle Namık Kemal'in tespit ettiği bilgiler uyduğu görülmektedir.⁹ Görülmektedir ki padişaha mektup yazıldığına göre mebuslara yazılması da tabiidir. Üstelik Namık Kemal'in savaşa ilgili doğru tespitlerde bulunması da gündemi nasıl başarılı bir şekilde takip ettiğini göstermektedir. Namık Kemal, Osmanlı Devletini felakete sürükleyen savaş hakkında görüşlerini ortaya koyarken meclisi ve padişahı değil devlet adamlarını özellikle de ordu komutanlarını ve sınır birliklerine yardım göndermeyen, bu hususta başarısız olan ilgilileri suçlamaktadır.

Bu konuşma üzerine Yanya mebusu Daviçon Efendi, Balkanlar'da özellikle Plevne'de ve Şıpkı'da silah ve mühimmat eksikliğinin dile getirilmesi üzerine Maliye Nazırı Yusuf Paşa'nın Henry Martini ve Vinçester¹⁰ tüfekleri için İngiltere'yle yapılan anlaşmanın sonucunun ne olduğu sormuştur. Yusuf Paşa'nın cevabının yetersiz görülmesi üzerine de mecliste konuyla ilgili gizli oturum yapılmasına karar verilmiştir.¹¹ Meclisin gizli celse oturumları dönemin basınında çok az haber değeri bulmuştur. Osmanlı basını gizli celse yapıldığını söylemekle yetinmiştir. İstanbul'da Fransızca yayınlanan bir gazetenin aktardığına göre Serasker ve Bahriye Nazırı hariç diğer bakanlar gelmiştir. Nazırların açıklamaları mebusları tatmin etmemiş, Aydın mebusu Yenişehirizade Hacı Ahmet Efendi, nazırların konuşmalarından tatmin olmadıklarını nazırların yüzüne söylemiştir. Bunun üzerine meclis celsesi oya müracaat edilmeden son bulmuştur.¹²

Balkanlarda yaşanan faciayı ve Rus ordularının ilerleyişini bir türlü hazmedemeyen Balkanlardan seçilen mebuslar Plevne'nin düşmesini ve Osman Paşa'ya zamanında niçin yardım yapılmadığını eleştirmişlerdir. Yanya mebusu Harito Efendi Plevne'nin yardım alamadığı için kaybedildiğini ancak Orhaniye'ye yeterince yardım yapılmadığını için düştüğünü belirtmiştir. Mehmet Ali Paşa¹³'nın harpteki başarısızlıklarının ve cephanenin düşmana teslim edilmesinin sorgulanması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁴

Rus ordularının Yeşilköy'e gelip anlaşma müzakerelerinin başlamasıyla kurulan divan-ı harbe kimlerin gitmesi gerektiği hususunda sık sık müzakere yapılmış, gündem

⁸ Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, cilt II, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1954, s.71.

⁹ Namık Kemal mebuslara mektup yazdığı gibi Sultan Abdülhamit'e ve bazı isteklerini de Ebuzziya Tevfik'e ileterek dile getirmiştir. Nisan 1879 tarihinde İstanbul'da yargılanmış ve Mithat Paşa'nın ardından Midilli adasına beş bin kuruş maaşla ikamete memur etmiştir(Uzunçarşılı, "Namık Kemal'in Abdülhamid'e Takdim Ettiği Arızalarla Ebuzziya Tevfik Bey'e Yolladığı Bazı Mektuplar", Belleten, cilt XI, Sayı 42, Nisan 1947, ss. 237-297).

¹⁰ Fahri Türk, *Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012, s. 102.

¹¹ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, s. 101.

¹² Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1954, s. 104.

¹³ Müşir Mehmet Ali Paşa'nın bir biyografisi için; Hasip Saygılı, "Berlin Kongresi'nden Yakova'da Katline Kadar Müşir Mehmed Ali Paşa(Haziran-Eylül 1878)", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2015, sayı 46, ss.137-152.

¹⁴ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, s. 106.

dışı konuşmalarla suçlu ya da suçlular bulunmaya çalışılmıştır. Bu müzakerelerin merkezinde hep Plevne'nin düşmesi ve Osman Paşa'ya yardım edilmemesi olmuştur. Mebuslar, Gazi Osman Paşa'ya yardım etmeyen Mehmet Ali Paşa'nın mahkemede sorgulanması böylece de millete hesap verilebileceği üzerinde durulmuştur.¹⁵

Mebuslar savaşın kaybedilmesinin ağır faturasını birilerine kesmek istiyordu. Bu aşamada henüz padişaha kadar eleştiriler varmasa da savaşa dâhil olan komutanların Divan-ı Ali'ye verilmesi taraftarıydı. Balkan savaşlarında başarısız olan Mehmet Ali Paşa'nın Girit valiliğine atanacağı haberi mebusları daha da öfkelenmişti. Meclis oturumların da söz alan birçok mebus savaş suçlularının yargılanması, suçsuzlar varsa da mahkemece aklanmasından yana olduklarını bildirmiştir. Halep mebusu Nafi Efendi, Mehmet Ali Paşa'yı tanımadığını ancak Orhaniye'de cephaneyi Ruslar'a teslim ettiğini, Süleyman Paşa'yla birlikte hareket edeceği konusunda ittifak ettikleri halde, adı geçen paşanın cebanet/korkulacak bir şey olmadığı halde korkaklık etmek suretiyle Plevne'de Gazi Osman Paşa'nın imdadına yetişmediğini söylemiştir. Aynı oturumda Aydın mebusu Ahmed Efendi, eğer savaş suçluları adil mahkemelerde aleni olarak yargılanmazlarsa bundan sonraki savaşlarda ne para ne de asker toplanamayacağını dile getirmiştir.¹⁶ Meclisin bir savaş suçluları mahkemesi oluşturma ve bu mahkemede yenilgiye sebep olanları yargılama teşebbüsü hükümetin pek de hoşuna gitmemiştir. Meclis reisi mebusları yatıştırmak amacıyla işi geçiştirmeye, hükümetten görüş almaya ve komisyonlara havale gibi yöntemlere başvurmuştur.

Bağdat mebusu Abdürrezzak Efendi, askerlerin cepheye düğüne gider gibi güle oynaya gittiğini, halkın istenilen her türlü fedakârlığı yaptığını ancak komuta heyetinin hataları yüzünden Rumeli kıtasının kırmızıya boyandığını milleti muazzama ve vatan-ı azizin akvam-ı vahşiye terk edildiğini bildirmiştir. Savaşta yapılan hatalar sıralanırken, Osman Paşa'ya yardım edilmediği, Osman Paşa'ya yardım etmek isteyen Süleyman Paşa'ya Yeni Zağra'da yardım yapılmadığını bu kusurların sebebi Rauf Paşa olduğunu ve yargılanması gerektiğini bildirmiştir. Edirne mebusu Rasim Bey, Rauf Paşa'nın Bahriye Nazırlığı sırasında da serdar-ı Ekrem Abdülkerim Paşa'nın Tuna'nın müdafaası için istediği iki zırhlı ve iki ahşap geminin verilmediğini ifade etmiştir. Yine bölge mebuslarından Nişli Süleyman Bey de Rauf Paşa'yı suçlayan açıklamalarda bulunmuştur. Nişli Süleyman Bey, birkaç mebusla ser askerlik makamına gittiklerini ve Niş'in durumunu sorduklarında kaygı veren bir durum olmadığını bildirdikten on beş gün sonra Niş ve Şehirköy'ün düştüğünü sorumluların hesap vermesi gerektiğini bildirmiştir. Meclisteki hakkında bu suçlamalar üzerine Rauf Paşa Vakit gazetesine bir yazı göndererek suçlamaları reddetmiş ve bağımsız mahkemelerce yargılanmak istediğini ifade etmiştir.¹⁷

¹⁵ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, s. 297.

¹⁶ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, s. 298.

¹⁷ Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, s.370.

Sonuç

Balkanlarda 1875 tarihinde Hersek ve Bulgaristan'da başlayan milliyetçi isyanlar uluslararası bir boyut kazanmıştır. İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere Avrupalı devletler ve kamuoyları Osmanlı aleyhine dönmüştür. Avrupa destekli isyanlar sözde hak ve adalet arayışı özde ise bağımsızlık yolunda atılan adımlar olarak görülmelidir.

Osmanlı devleti bu girişimi önlemek için Kanun-ı Esasiyi ilan ederek gayri Müslimleri yönetime katmak ve iç huzuru sağlamak istiyordu. Ancak Rusya'nın İstanbul Konferansının tek taraflı isteklerini zorla kabul ettirmeye çalışması 1877-1878 Osmanlı Rus savaşını ortaya çıkarmıştır. Buna Mithat Paşa'nın günün siyasetini iyi değerlendiremediği gerçeğini de hesaba katmak gerekir.

Savaşın konumuzu ilgilendiren kısmı olan Plevne savunması, Gazi Osman Paşa ve Meclis-i Mebusan'da yapılan tartışmalardır. Meclis, savaşa karşı ortak bir tutum almıştır. Anılan savaşın meclis gündeminde yoğun olarak tartışılmaya başlanması Plevne'nin düşmesinden sonradır. Plevne düşüp Tuna cephesi çöküp ardından Balkanlar elden çıkınca ülke genelinde olduğu gibi mecliste de heyecan artmıştır. İstanbul ve Anadolu'yu zorlayan göç dalgası ve muhacirlerin perişan hali tartışmaları alevlendirmiştir. Başka bir hususta Balkanlı mebuslar resmi yollar dışında daha hızlı ve gerçekçi haberler aldığından hükümet ve yenilgiye sebep olduğu düşünülen paşalar suçlanmaya başlamıştır. Her ne kadar suçlamaların ucu padişaha kadar varmasa da padişah ve çevresi dolaylı olarak suçlanmıştır. Mebusların suçlu gördüğü paşaların yüce divanda aleni yargılanmasının istenmesi meclisle hükümetin iyice gerilmesine yol açmıştır. Nihayetinde meclisin süresiz tatil edilmesiyle tartışmalar da kendiliğinden son bulmuştur.

Kaynakça

Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt I, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1939.

Meclis-i Mebusan Zabıt ceridesi, cilt II, toplayan: Hakkı Tarık US, İstanbul 1954.

MF. MKT., 50/4, 14 Temmuz 1877; MF. MKT., 50/93, 6 Ağustos 1877.

HR. SYS., 2941/39, 28 Ağustos 1877.

İ.DH., 778/ 63276, 29 Kasım 1878.

Uzunçarşılı İ. Hakkı, "Namık Kemal'in Abdülhamid'e Takdim Ettiği Arizalarla Ebuuzziya Tevfik Bey'e Yolladığı Bazı Mektuplar", Belleten, cilt XI, Sayı 42, Nisan 1947, ss. 237-297.

Hasip Saygılı, "Berlin Kongresi'nden Yakova'da Katline Kadar Müşir Mehmed Ali Paşa(Haziran-Eylül 1878)", *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2015, sayı 46, ss.137-152.

Fabri Türk, *Türkiye ile Almanya Arasındaki Silah Ticareti 1871-1914*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2012.